

О.Б. Єгорова

elena.gritsenko@mail.ru

Г.С. Кизим

kizimania@yandex.ru

Н.І. Ільїнська

n.ilinskaja2015@yandex.ru

Прояв девіантної поведінки студентів-психологів із вираженою функціональною асиметрією головного мозку

Yehorova O.B. Display of deviant conduct of students of psychology with expressed functional asymmetry of brain / O.B. Yehorova, H.S. Kyzym, N.I. Ilinska // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2014. – P. 186-198.

О.Б. Єгорова, Г.С. Кизим, Н.І. Ільїнська. Прояв девіантної поведінки студентів-психологів із вираженою функціональною асиметрією головного мозку. Проаналізовано основні підходи та визначення девіантної поведінки, що існують у сучасній науці. Проведено аналіз концепцій і напрямів психологічних досліджень, що займаються вивченням даного феномена. Встановлено, що найбільша частина інформації в літературних джерелах присвячена аналізу прояву девіантності у дітей і підлітків. Встановлено, що вивченню особливостей прояву девіантної поведінки юнаків із вираженою функціональною асиметрією головного мозку присвячено надзвичайно мало досліджень.

Проведено психодіагностичне обстеження осіб, які навчаються на психологічних факультетах. Встановлено, що серед студентів переважає група респондентів із логічним мисленням («розумовий» тип); найменша кількість досліджуваних мають ведучу праву півкулю («художній» тип); третина осіб зі всієї вибірки поєднують у собі ознаки логічного й художнього мислення та утворюють групу «середнього» типу.

Досліджено особливості невротичних реакцій, агресивних тенденцій та негативних емоційних переживань у майбутніх психологів. Визначено, що чим більше проявляється правопівкульна асиметрія, тим вищий рівень афективної нестійкості та соціальної неадаптивності юнаків. Встановлено, що у студентів з ведучою лівою півкулею під час спіл-

O.B. Yehorova – the scientific contribution of the co-author is 40% ,

H.S. Kyzym – the scientific contribution of the co-author is 40% ,

N.I. Ilinska – the scientific contribution of the co-author is 20% .

кування агресивні тенденції дуже рідкі через здатність гальмувати свою агресію. Показано, що представники «середнього» типу найбільш ворожі, агресивні комунікативно, схильні до спонтанності агресії й до провокації агресії в оточуючих, стикаються з труднощами у спілкуванні.

Зроблено висновок про необхідність враховувати показники девіантності молоді при організації соціально-психологічної служби у ВНЗ. Представлено перспективні шляхи подальшого дослідження.

Ключові слова: девіантна поведінка, норма, виражена функціональна асиметрія головного мозку, психологічні теорії, особистість, студент-психолог.

Е.Б. Егорова, А.С. Кизим, Н.И. Ильинская. Проявление девиантного поведения студентов-психологов с выраженной функциональной асимметрией головного мозга. Проанализированы основные подходы и определения девиантного поведения, существующие в современной науке. Проведён анализ концепций и направлений психологических исследований, занимающихся изучением данного феномена. Установлено, что наибольшая часть информации в литературных источниках посвящена анализу проявления девиантности у детей и подростков. Изучению особенностей проявления девиантного поведения юношей с выраженной функциональной асимметрией головного мозга посвящено чрезвычайно мало исследований.

Проведено психодиагностическое исследование лиц, обучающихся на психологических факультетах. Установлено, что среди студентов преобладает группа респондентов с логическим мышлением («мыслительный» тип); наименьшая численность испытуемых имеют ведущее правое полушарие («художественный» тип); третья часть исследуемых соединяет в себе признаки логического и художественного мышления и образуют группу «среднего» типа.

Исследованы особенности невротических реакций, агрессивных тенденций и негативных эмоциональных переживаний у будущих психологов. Выявлено, что чем больше проявляется правополушарная асимметрия, тем выше уровень аффективной неустойчивости и социальной неадаптивности юношей.

Установлено, что у студентов с ведущим левым полушарием во время общения агрессивные тенденции крайне редки из-за способности тормозить свою агрессию. Показано, что представители «среднего» типа наиболее враждебны, агрессивны коммуникативно, склонны к спонтанности агрессии и к провокации агрессии у окружающих, встречаются с трудностями в общении.

Сделан вывод о необходимости учитывать показатели девиантности молодёжи при организации социально-психологической службы в вузе. Представлены перспективные пути дальнейшего исследования.

Ключевые слова: девиантное поведение, норма, выраженная функциональная асимметрия головного мозга, психологические теории, личность, студент- психолог.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Для періоду соціальної нестабільності, який переживає наше суспільство, характерні значні зміни в системі цінностей. Деякі з цих змін можуть стати підґрунтям до розвитку девіантної поведінки юнаків [4; 5; 9].

Юність – лише початок дорослого життя, тому іноді сприймається як чернетка, яку можна відкласти вбік і почати писати все заново. Відчуття того, що все життя попереду дає можливість все спробувати, помилитися та вести пошуки з легкою душею далі.

Залучення юнака в один із видів девіантної дії підвищує ймовірність його залучення також і в інший вид дії, тому що різні форми девіантної поведінки взаємозалежні та пов'язані між собою. Пияцтво, вживання наркотиків, агресивність і протиправна поведінка утворюють єдиний блок (Кон І.С., 1989).

Девіантна поведінка як поведінка, що відхиляється від прийнятих у суспільстві норм, має різні причини виникнення. Так, до соціальних причин відхилень у поведінці юнаків відносяться: засвоєння жорстких манер поведінки; педагогічна занедбаність; труднощі соціальної адаптації в колективах, що поєднується з пошуком визнання в альтернативних асоціальних групах з ідеалами агресивної поведінки та насильства [4; 5].

Психологічними причинами девіантної виступають внутрішні конфлікти, втрата сенсу життя, спотворена пізнавальна активність тощо [4; 9].

Біологічним фоном, на якому існує юнацька девіантність, є: велика кількість різноманітних психічних аномалій (40 – 60%); ускладнені пологи; органічна патологія тощо [4].

Міжпівкульна асиметрія – одна з фундаментальних закономірностей організації мозку людини [8, с. 254-255]. Серед великої кількості робіт, присвячених проблемам міжпівкульної асиметрії, простежується два рівні аналізу даних, що представляються. У одній частині випадків предметом дослідження стають власне мозкові механізми, що зумовлюють ті або інші асиметрії, а в іншій – розглядаються результати, що добре ідентифікуються, і феномени цієї асиметрії [6; 7]. Взаємозв'язок між функціональною асиметрією мозку та девіантною поведінкою учнів вивчений недостатньо.

За даними, представленими в науковій літературі, можна зробити висновок, що серед вступників на психологічну спеціальність досить багато осіб, що відчують у себе наявність пси-

хологічних проблем і бажають навчитися їх вирішувати. Певну частку серед психологів становлять представники іншого крайнього типу: упевнені у своїй перевазі, орієнтовані на «престижну освіту». Отже, спостерігаємо, що в психологію приходять люди, які не готові виконувати покладену на них місію [1; 2; 3]. Саме тому дуже важливим є подолання та профілактика проявів девіантної поведінки у майбутніх психологів з вираженою функціональною асиметрією головного мозку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, і на які спирається автор.

У закордонній науці психологія девіантної (від лат. *deviatio* – відхилення) поведінки склалась як самостійна наукова й навчальна дисципліна. В Україні ця наука не має такого теоретичного й емпіричного досвіду, вона на шляху становлення й розвитку. Проте, ні в закордонних, ні у вітчизняних авторів немає єдиної точки зору на визначення поняття «девіантна поведінка» [4].

Одні автори (Шнейдер Л.Б., 2005) пов'язують девіантну поведінку з психічними аномаліями: проблемну поведінку часто називають *девіантною*, поведінкою з відхиленням, яка включає дві великі категорії: поведінку з відхиленням від норм психічного здоров'я (до цієї групи входять астеніки, шизоїди, епілептоїди та особи з акцентульованим характером) та поведінку, що порушує певні соціальні, правові й культурні норми (делінквентна, кримінальна та аморальна поведінка) [9, с. 10-11].

Інші дослідники (Змановська О.В., 2004) пропонують розглядати девіантну поведінку в межах медичної норми (розмежовуючи девіантну поведінку звичайної людини та *девіантну поведінку психічно хворих* як патологічну поведінку з відхиленням від медичних норм) [4, с. 10-11].

Немає єдиного погляду на зв'язок поведінки з відхиленням та кримінальністю. Так, у «Психологічному тлумачному словнику найсучасніших термінів» (2009), під девіантною поведінкою розуміють кримінальність та кримінально не карану аморальну поведінку: систематичне пияцтво, корисливість [8, с. 334]. В роботі [9] автор пропонує розглядати девіантну, делінквентну (протиправну) та кримінальну (злочинну) поведінку.

Девіантними можуть бути не тільки дії, але й *ідеї*. *Девіантною особистістю* (або *девіантом*) називають людину, яка не просто одноразово і випадково відхилилася від норми поведінки, а постійно демонструє девіантну поведінку соціально – негативного характеру [9, с. 9-10]. В процесі соціалізації юнака може

проявитися *девіантна адаптація* як самореалізація за допомогою виходу за межі існуючих соціальних вимог і норм [4].

Девіантну поведінку пов'язують з рівнем свідомості, визначаючи види девіації: свідомі, несвідомі, первинні та вторинні (Лебединська К.С., 1988). Поведінкові *девіації* розглядають з точки зору їх впливу на соціум: *негативні*, наприклад, вживання наркотиків, *позитивні*, наприклад, соціальна творчість, і *соціально – нейтральні*, наприклад, жебрацтво (Клейберг Ю.А., 2001).

Визначають *структуру девіантної поведінки*, виділяючи її клінічні форми: 1) індивідуальні девіації, 2) групові девіації, 3) сімейні девіації (Кондрашенко В.Г, 1989). Аналізують девіантні форми поведінки залежно від тривалості в часі: *тимчасові* та *постійні девіації* (Менделевич В.Д., 2005). Пов'язують відхилення у поведінці з плануванням та організацією: *стихийні, сплановані девіації, структуровані та неструктуровані девіації* (Лічко А.Є., 1983).

Девіантну поведінку розглядають як дезадаптивну. Так, під поведінкою з відхиленням (девіантною) розуміють стійку поведінку людини, що відхиляється від найбільш важливих соціальних норм, заподіює реальний збиток суспільству або самій особі, а також супроводжується її соціальною дезадаптацією (Змановська О.В., 2004).

І, нарешті, девіантну поведінку нерідко пов'язують із реакцією суспільства на неї, й тоді визначають її як відхилення від групової норми, що спричиняє ізоляцію, лікування, тюремне ув'язнення або інше покарання порушника [4].

Цікавим, на наш погляд, є аналіз причин девіантності поведінки. За В. Франклом, поведінка з відхиленням (або «масова невротична тріада»: депресія, наркоманія, агресія) виникає тому, що люди пригнічують свою духовність, уникають відповідальності та пошуку сенсу. Агресивними люди стають лише тоді, коли їх охоплюють почуття спустошення та відчуття, що їх життя немає сенсу. Молодь явно страждає від відсутності позитивних зразків для наслідування (цит. за [4])

А. Маслоу наголошує на тому, якщо в силу різних причин нормальна самоактуалізація через любов, творчість та духовність неможлива, вона може бути замінена самовираженням через девіантну поведінку (цит. за [4]).

Н.І. Косенков (1997) соціальну дезадаптацію пов'язує з функціональною асиметрією мозку, коли вона виходить у критичну зону (цит. за [6]).

Звичайно, функціональна асиметрія півкуль відома давно: люди діляться на правшій і лівшій, майже у всіх нас є провідне око і провідне вухо; за мову відовідає або ліва (у правшій), або права півкуля (Хомська Є.Д., 1987).

І.П. Павлов в результаті експериментальних даних виділяв такі специфічні типи людей: «художній», «мисленевий» та «змішаний». Дана типологія пов'язана з учінням, за яким вища нервова діяльність людини характеризується наявністю 2-х сигнальних систем: першої сигнальної системи – образної, емоційної і другої – пов'язаної з відбиттям цих образів за допомогою слова – сигналу сигналів. Відносна перевага першої сигнальної системи характеризує художній тип, відносна перевага другої – мисленевий тип, рівне їх представництво – середній тип людей [7, с. 280-281].

У дослідженні Є.С. Гольдшмідт було показано, що значні зміни в співвідношенні асиметрій або вихід її за оптимальні межі веде до розпаду або перевантаження функціональних систем різними формами дезадаптації.

Попередньо проведений аналіз наявних у сучасній психології теоретичних положень дослідження проблеми девіантної поведінки засвідчує, що все ще відсутнє однозначне розуміння та трактування поняття «девіантність». Проблемним залишається також питання щодо прояву девіантної поведінки у юнаків з вираженою функціональною асиметрією головного мозку [4; 6].

Мета статті – розкрити сутність девіантності та дослідити відмінності у прояві девіантної поведінки студентів – психологів «художнього», «розумового» й «середнього» типів, за І.П. Павловим.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Дослідження проводилось на базі вищих навчальних закладів Донецької області. Експериментальну вибірку склали студенти психологічних факультетів кількістю 58 осіб віком від 19 до 21 року.

Для вирішення експериментальних завдань були використані наступні методи: спостереження, бесіда, авторська анкета; психодіагностичні методи дослідження (методика О. Лурія «Ведуча півкуля мозку»; опитувальник невротичних реакцій (або ОНР); опитувальник «Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності» В. Бойка; шкала ворожості Кука – Медлей; малюнкова проба «Дім. Дерево. Людина» Дж. Бака, в модифікації Г. Хоменткаускаса); ступінь вірогідності визначалася за допомогою t- критерію Ст'юдента.

Так, за методикою *О. Лурія «Ведуча півкуля мозку»*, серед студентів переважає група респондентів (43 %) з логічним мисленням («розумовий» тип). Найменша кількість досліджуваних (26 %) мають ведучу праву півкулю («художній» тип). 30 % осіб з нашої вибірки в рівній мірі поєднують в собі ознаки логічного й художнього мислення та утворюють групу «середнього» типу.

Як показала *авторська анкета*, до складу усіх трьох груп входять чоловіки й жінки; на масиві нашої вибірки у жінок переважає логічне мислення. Абсолютній більшості юнаків (від 60,0% до 71%) подобається навчатися у вузі, що вказує на вірно обрані факультети. В той же час, опитанти намагаються критично ставитися до себе й оцінюють свою особу як агресивну: найбільш агресивними вважають себе представники 3 групи (71,4%).

Можливо, агресивність наших досліджуваних пов'язана з родинною ситуацією. Але як би то ні було, серед студентів є такі, що не хочуть іноді йти додому. Серед юнаків зі змішаним типом мислення таких більше третини (42,8%). Поступливіший характер мають представники групи «лівопівкульних».

Проаналізувавши результати респондентів за «*Опитувальником невротичних реакцій*» (були обрані окремі шкали), можна побачити деякі закономірності якостей особистості, які мають першорядне значення у виникненні девіантної поведінки.

Студенти усіх трьох груп схильні до паління. При цьому у «мислителів» та представників «середнього типу» схильність низького рівня, у «художників» – середнього ($p < 0,10$).

Вживання алкоголю – це потреба допінгу для гарного самопочуття, іноді у вигляді пива зранку, іноді бувають періоди щоденного вживання. У представників групи 1, групи 2 й групи 3 рівень вживання алкоголю дорівнює низькому рівню (не значимо).

Рівень афективної нестійкості юнаків свідчить про афективну збудливість, психічну нестійкість і нездатність використовувати свої розумові здібності. Можна відзначити, що у «лівопівкульних» студентів ці показники зменшуються, а в групі «правопівкульних» – більш виражені (не значимо).

Соціальна неадаптивність проявляється у порушенні пристосування індивіда до умов соціального середовища, і має таку ж тенденцію: чим більше проявляється правопівкульна асиметрія, тим вищий рівень соціальної неадаптивності у майбутніх психологів ($p < 0,05$).

Завдяки методиці «*Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності*» було виявлено низку фактів (див. табл. 1).

Комунікативна агресивність як прагнення до наступальних і насильницьких дій, направлених на нанесення морального збитку об'єкту спілкування, – найбільш типова для представників «середнього» типу (не значимо). Також студенти цієї групи не передбачені в ході спілкування через спонтанну агресивність (СА), яка виникає під впливом внутрішніх причин ($p < 0,05$)

Нездатність гальмувати агресію (НГА) пов'язана з несформованістю самоконтролю і найбільш проявляється у студентів – «художників»; найкраще володіють своїми агресивними імпульсами «мислителі» ($p < 0,10$). Найчастіше з «невмінням перемикати агресію на діяльність або неживі предмети» (НПА) стикаються наші «мислителі» (не значимо), що, можливо, пов'язано з ригідністю психіки та потребує додаткового дослідження.

Анонімна агресія (АнА) проявляється у тому, що людина намагається стримуватися на роботі, а вдома бути нестриманою, дозволяє собі злість, гнів там, де її ніхто не знає. В усіх групах вона низького рівня, але переважає у представників «середнього» типу (не значимо). Провокація агресії (ПА) в оточуючих може виникати, коли одна людина викликає в іншій гнів, роздратування, «гостра» на язик; різка й категорична; найбільшими «провокаторами» виявилися особи з середнім типом мислення, поступливіші – з логічним (не значимо).

Схильність до відбитої агресії (СВА) – це здатність не стримуватися, відповісти на хамство хамством та намагатися «з'ясувати відносини» з оточуючими, і переважає у «мислителів» ($p < 0,05$). А ось аутоагресія (АА) переважає у представників «середнього типу» (не значимо) і пов'язана з малоцінністю особистості.

Таблиця 1

Середні показники комунікативної агресивності студентів

№	Шкали	Середні показники в групах, %			t – критерій Ст'юдента	Значимість показників
		1	2	3		
1	СА	40,0	30,0	60,0	2,673	$p < 0,05$
2	НГА	36,7	24,0	31,4	1,951	$p < 0,10$
3	НПА	60,0	66,0	48,6	1,465	не значимо
4	АнА	30,0	10,0	31,4	1,463	не значимо
5	ПА	46,7	46,0	51,4	0,426	не значимо
6	СВА	53,3	56,0	54,2	1,785	$p < 0,05$
7	АА	36,7	42,0	48,6	0,209	не значимо
8	РиА	16,7	18,0	17,1	0,156	не значимо

9	ЗА	23,3	16,0	20,0	0,944	не значимо
10	РА	50,0	32,0	54,3	1,309	не значимо
Загальне $X_{\text{сер.}}$		38,3	30,3	43,4	0,866	не значимо

Ритуалізація агресії (РиА) розглядається як маніпуляція іншими за допомогою використання агресії, частіше використовують її «логіки» (не значимо).

До задоволення від агресії (ЗА), до бажання посваритися з кимсь більш схильні особи з художнім типом мислення (не значимо). Розплата за агресію (РА) як усвідомлення людиною своєї грубості та її наслідків переважає у представників «середнього типу» (не значимо).

Досить цікава тенденція спостерігається при аналізі результатів за методикою «Шкала ворожості».

Так, було виявлено у студентів всіх груп середній рівень цинізму з тенденцією до високого; найвищий рівень – у «художників», що проявляється у недовір'ї до страждаючих, до дружби взагалі, у недовір'ї в порядність інших, у недовір'ї до людей (не значимо). Агресивність виступає як готовність до агресивної поведінки, проявляється у грубості, порушенні принципів, настирливості, – у «мислителів» вона підвищена ($p < 0,001$). Людина з яскраво вираженою ворожістю має досвід розчарування в інших людях, злорадіє невдачам у неприємних для неї осіб, гарячиться через деякі звички своїх рідних, проявляє непоступливість; найбільш ворожими (не значимо) виявилися студенти «середнього» типу.

За методикою «Дім. Дерево. Людина» вивчались негативні емоційні переживання студентів – психологів.

У таблиці 2 показано: особи з логічним мисленням найбільш незахищені ($p < 0,10$), що може супроводжуватися неврозами, неадекватною самооцінкою, нереалістичним рівнем домагань тощо. У юнаків з ведучою правою півкулею головного мозку ($p < 0,10$) переважає тривожність (або готовність до переживання тривоги та страху). Недовіра до себе як сумнів щодо своїх думок, висловлювань, дій та вчинків виявлені в осіб «середнього» типу ($p < 0,001$).

До почуття неповноцінності більш схильні «художники» (не значимо).

Ворожа людина намагається змусити інших поводитися так, щоб їхня поведінка відповідала її нереалістичним очікуванням; частіше такі індивіди бувають серед студентів «середнього типу» ($p < 0,10$). Конфліктність є схильністю людини до серйозної розбіжності, до гострої суперечки з оточуючими через психічний

стан невдачі, і переважає в осіб з художнім складом мислення (не значимо).

Таблиця 2

Середні показники негативних емоційних переживань юнаків

Шкали	Середні показники в групах, %			t – критерій Ст'юдента	Значимість показників
	1	2	3		
Незахищеність	15,8	23,8	20,6	1,963	p<0,10
Тривожність	31,0	30,3	22,0	1,826	p<0,10
Недовіра до себе	21,3	11,6	40,9	5,335	p<0,001
Неповноцінність	18,3	16,0	14,3	0,741	не значимо
Ворожість	14,2	21,5	28,6	1,820	p<0,10
Конфліктність	18,0	14,4	8,6	1,000	не значимо
Труднощі спілкування	24,7	19,6	25,3	0,885	не значимо
Депресивність	13,5	9,0	16,7	1,839	p<0,10
X сер.	19,6	18,3	17,7	1,005	не значимо

З труднощами спілкування стикаються майбутні психологи «середнього» типу (не значимо); можна відзначити також, що у них схильність до депресії збільшується, в той час, як у лівопівкульних осіб показник депресивності зменшується (не значимо)

На основі результатів дослідження ми можемо описати девіантну поведінку студентів – психологів з вираженою функціональною асиметрією головного мозку.

Юнаки з ведучою правою півкулею (група 1) – «художники», за І.П. Павловим. Їх характерне образне мислення, під час творчої діяльності менше стомлюються; схильні до паління, іноді вживають алкоголь для підняття настрою, афективно не стійкі та соціально не адаптивні. Помірно проявляють комунікативну агресивність. Не вміють перемикаати агресію на діяльність або неживі предмети, схильні до агресії та розплати за агресію. Часто цинічні та ворожі. Переважає тривожність і конфліктність, які проявляються на низькому рівні.

Групу 2 складають студенти з ведучою лівою півкулею – «мислителі». Логічне мислення, здатні до виконання механічної роботи. Серед девіацій бувають поодинокі випадки паління, занадто рідкі – вживання алкоголю; емоційно стійкі та досить добре адаптовані до соціального середовища. Під час спілкування агресивні тенденції спостерігаються дуже рідко, тому що здатні гальмувати свою агресію, не використовують агресію для впли-

ву на інших, не отримуюють задоволення від агресії. Часто стикаються з проблемами через невміння перемикаєти свою агресію на діяльність або неживі предмети, можуть відповісти агресією на агресію чи злитися на себе, та швидко заспокоюються. В той же час мають підвищену готовність до агресивної поведінки, яка може проявитися у грубості, порушенні принципів, настирливості тощо. Негативні емоційні переживання не типові, та іноді виникають стани незахищеності й тривожності, з якими вони самостійно справляються.

І, насамкінець, група 3, до якої входять представники «*середнього*» типу. У майбутніх психологів цієї групи є баланс сигнальних систем, тобто вони проявляють якості першого та другого типів. Більшості респондентів подобається навчання у вузі, в той же час серед них більший відсоток агресивних та таких, які мають проблеми в родині. Не типовим є вживання тютюну та алкоголю; часто бувають емоційні зриви та порушення соціальної адаптації. Серед всієї вибірки вони найбільш агресивні комунікативно. Типові спонтанність агресії, провокація агресії в оточуючих, аутоагресія та розплата за агресію. Найбільш ворожі. В більшій мірі не довіряють собі та стикаються з труднощами у спілкуванні.

Нами запропоновано психологічний тренінг [3; 5] для корекції й профілактики девіантної поведінки у студентів – психологів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку.

Аналізуючи вищесказане, можна відзначити, що:

- проблема особливостей прояву девіантної поведінки у студентської молоді є однією з актуальних на сучасному етапі;
- мають місце відмінності у прояві девіантної поведінки студентів – психологів з певним типом функціональної асиметрії головного мозку, що дає можливість змінити акценти в організації соціально – психологічної служби у ВНЗ в майбутньому;
- вивчення взаємозв'язку вираженої функціональної асиметрії головного мозку з відповідальністю юнаків є перспективою нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А.Ф. Личностное и профессиональное самоопределение отечественного психолога-практика / А.Ф. Бондаренко // Психологический журнал. – 1993. – №1. – С. 63-77.
2. Дмитренко А.К. Мотиваційні та світоглядні аспекти вибору професії психолога / А.К. Дмитренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 4. – С. 31-33.

3. Долинська Ю.Г. Проблеми особистісно – професійного зростання майбутніх практичних психологів / Ю.Г Долинська // Психологія на перетині тисячоліть: Зб. наук. праць: в 3-х т. – К.: Гнозис. – Т. 1. – 1998. – С.429-437.
4. Змановская Е.В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): Учебное пособие / Елена Валерьевна Змановская. – М.: Академия, 2004. – 288 с.
5. Кон И.С. Психология ранней юности: книга для учителя / Игорь Семенович Кон – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Малкина-Пых И.Г. Теория функциональной асимметрии мозга / И.Г. Малкина-Пых // Психосоматика. – М.: Эксмо, 2004. – С. 39-44.
7. Павлов И.П. Лекции о работе больших полушарий головного мозга / И.П. Павлов // Хрестоматия по психологии. – М.: Просвещение, 1987. – С. 280-281
8. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів [уклад. В.Б. Шапар та ін.]. – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.
9. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков / Лидия Бернгардовна Шнейдер. – М.: Академический проект; Трикста, 2005. – 336 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bondarenko A.F. Lichnostnoe i professional'noe samoopredelenie otechestvennogo psihologa-praktika / A.F. Bondarenko // Psihologicheskij zhurnal. – 1993. – №1. – S. 63-77.
2. Dmytrenko A.K. Motyvatsijni ta svitogljadni aspekty vyboru profesiji psihologa / A.K. Dmytrenko // Praktychna psihologija ta sotsial'na robota. – 2002. – № 4. – S. 31-33.
3. Dolyns'ka Ju.G. Problemy osobystisnogo profesijnogo zrostannja majbutnih praktychnyh psihologiv / Ju.G. Dolyns'ka // Psihologija ha peretyni tysjacholit': Zb. nauk. prats': v 3-x t. – K.: Gnozys. – Т. 1. – 1998. – S.429-437.
4. Zmanovskaja E.V. Deviantologija: (Psihologija otklonjajushchegosja povedenija): Uchebnoe posobie / Elena Valer'evna Zmanovskaja. – М.: Akademija, 2004. – 288 s.
5. Kon I.S. Psihologija rannej junosti: kniga dlja uchitelja / Igor' Semjonovich Kon. – М.: Prosveshchenie, 1989. – 255 s.
6. Malkina-Pyh I.G. Teorija funktsional'noj asimmetrii mozga / I.G. Malkina-Pyh // Psihosomatika. – М.: Eksmo, 2004. – S. 39-44.

7. Pavlov I.P. Lektsii o rabote bol'shij polusharij golovnog mozga / I.P. Pavlov // Hrestomatija po psihologii. – M.: Prosveshchenie, 1987. – S. 280-281.
8. Psychologichnyj tlumachnyj slovnyk najsuchashishyh terminiv [uklad. V.B. Shapar ta in.]. – H.: Prapor, 2009. – 672 s.
9. Shnejder L.B. Deviantnoe povedenie detej i podrostkov / Lidija Berngardovna Shnejder – M.: Akademicheskij proekt; Triksa, 2005. – 336 s.

O.B. Yehorova, H.S. Kyzym, N.I. Ilinska. Display of deviant conduct of students of psychology with expressed functional asymmetry of brain. The basic approaches and definitions of deviant conduct, existing in modern science are examined. The analysis of conceptions and directions of psychological researches of this phenomenon is conducted.

It is established that most information in literature is devoted to analysis of manifestation of deviations in children and teenagers. Very little researches are noted to be devoted to the study of problem of deviant conduct of youths with expressed functional asymmetry of brain.

Psychological diagnostic study of students of psychological faculties has been conducted. It has been established that the group of respondents with logic thought («thought» type) prevails among students; minimal part of examinees has leading right hemisphere («artistic» type); the third part of massive of students has signs of logic and artist thought and constructs the group of «middle» type.

Features of neurotic reactions, aggressive tendencies and negative emotions at future psychologists have been studied. It is revealed that the higher right hemisphere asymmetry is the higher the level of emotional instability and social non-adaptiveness of youths is. It is established that as the students with a leading left hemisphere can break their aggression, their aggressive tendencies during intercourse are extremely rare. It is displayed that the representatives of «middle» type are most hostile, aggressive in communication, inclined to spontaneity of aggression and to provocation of aggression at surround people, meet with difficulties in intercourse.

A conclusion has been done about a necessity to take into account the indexes of young people deviation for organization of social and psychological service in the higher educational establishment. The perspective ways of further research are presented.

Key words: deviant conduct, norm, expressed functional asymmetry of brain, psychological theories, personality, student of psychology.

*Received August 16, 2014;
Revised September 04, 2014;
Accepted October 11, 2014.*